

УДК 330. 341. 1

СУЧАСНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МАЛИХ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

А.І. Бутенко, д.е.н., професор

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, Україна

Аналіз вітчизняних і зарубіжних публікацій показує, що сьогодні одним із пріоритетних напрямів державної економічної політики провідних світових країн стає інноваційна діяльність. Відмова від індустріальних преференцій і перехід до інноваційно-орієнтованої політики в економіці обумовлені посиленням ролі і впливу інновацій як на формування споживчих переваг, так і на організацію та ефективність виробничих процесів. У наукових публікаціях актуальність цього напрямку пояснюється тим, що світ вступив в епоху «інтелектуальної економіки» або «економіки знань», де основними джерелами добробуту стають інновації та інтелектуальні досягнення людей [6]. Тому в нинішніх умовах виживають тільки ті підприємства, які спритно реагують на нові вимоги ринку, створюють і впроваджують виробництво конкурентоспроможної продукції, забезпечують ефективність організаційного управління, тобто інноваційно розвиваються.

Інновації є головною рушійною силою конкурентоспроможності та динамічного розвитку суспільного виробництва, тому інноваційна діяльність є однією з пріоритетних для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції і виробництв.

Інновації, нові ідеї часто виявляються більш цінними в порівнянні із звичайними, традиційними ресурсами бізнесу (обладнання, фінанси, робоча сила). Особливо добре це проявляється на стадіях формування та становлення нового бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питанням розвитку малих підприємств та особливостям їх інноваційної діяльності присвячені праці вчених-економістів О. Амоші, З. Варналія [3], В. Виговської [4], А. Гуржій [16], В. Геєць [17] та інших. Але не зважаючи на значний науковий внесок у теорію розвитку малих підприємств питання умов економічного розвитку малого інноваційно-активного підприємства залишаються недостатньо вивченими, що робить актуальним подальше вивчення даної проблематики.

Метою статті є дослідження умов та проблем розвитку малих інноваційно-активних підприємств.

Бутенко А.І. Сучасні умови розвитку малих інноваційно-активних підприємств.

В статті досліджуються зовнішні та внутрішні умови розвитку малих інноваційно-активних підприємств та шляхи подолання існуючих проблем.

Ключові слова: мале підприємство, інновації, розвиток

Бутенко А.И. Современные условия развития малых инновационно-активных предприятий.

В статье исследуются внешние и внутренние условия развития малых инновационно-активных предприятий и пути преодоления существующих проблем.

Ключевые слова: малое предприятие, инновации, развитие

Bytenko A.I. Modern conditions of development of small innovative enterprises

The article examines the internal and external conditions of development of small innovative companies and ways to overcome existing problems

Keywords: a small enterprise, innovation, development

Виклад основного матеріалу

Широкомасштабний розвиток інновацій обумовив стрімкий розвиток високотехнологічних виробництв у всьому світі, що призвело до зміни поведінки підприємств на ринку. Розпочався новий етап розвитку в якому економічне зростання господарюючих суб'єктів все більше і більше залежить від розробки та впровадження інновацій і захисту створеної при цьому інтелектуальної власності. У світі з'явилися глобальні центри знань і технологій, виникли транснаціональні корпорації які використовують принципово нові технологічні нововведення. Промислово розвинені країни швидко перебудували свою стратегічну позицію в економіці. Розвиток інноваційної діяльності фундаментальної та прикладної науки і створення інно-

вацій стали важливими питаннями для багатьох країн [3].

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це новостворені і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери, забезпечують економію витрат чи створюють умови для такої економії.[1].

Показники інноваційної активності підприємств ЄС, зайнятих у виробничому секторі та секторі послуг, які здійснювали технологічні та нетехнологічні інновації в період 2008-2010 рр. представлені у табл. 1

Таблиця 1. Показники інноваційної активності підприємств ЄС [9]

Категорія бізнесу / Найменування показника	Частка підприємств, які здійснювали інновації, в загальному числі підприємств, %	Частка виручки підприємств, які здійснювали інновації, в загальній виручці підприємств, %	Частка зайнятих на підприємствах, що здійснювали інновації, у загальній чисельності зайнятих, %
Виробничий сектор	66,0	90,8	82,4
Сектор послуг	55,9	71,1	73,8
Підприємства за категоріями			
Малі	54,8	61,8	57,3
Середні	76,2	81,8	78,3
Великі	85,2	83,4	85,8
Разом	59,5	78,0	77,2

Як бачимо, малий бізнес країн ЄС хоча і відстає за показниками інноваційної активності від великого та середнього бізнесу тим не менш характеризується доволі великою часткою.

Інноваційна діяльність в Україні характеризується низьким результируючим показником впровадження інновацій. Частка нової та удосконаленої продукції в загальному обсязі продукції малих інноваційно-активних підприємств з кожним роком скорочується.

Як показують статистичні дослідження, лише п'ята частина малих інноваційно-активних підприємств у промисловості розробляють та впроваджують технологічні інновації. Решта інновації припадає на інфраструктуру, організаційну та маркетингову діяльність підприємства, які пов'язані з мінімальною наукоємністю. Так сучасною характерною рисою інноваційної діяльності малих підприємств є їх орієнтація на створення нетехнологічних інновацій. Із загальної кількості обстежених підприємств у 2010-2012 рр. 5,0% займалися технологічними інноваціями, 10,4% – нетехнологічними інноваціями, 5,0% – технологіч-

ними і нетехнологічними інноваціями. 79,6% – взагалі не впроваджували інновації [2].

Нажаль, малі підприємства зайняті вирішенням проблем свого існування, а не інноваціями. Головною метою діяльності для 31,6% малих підприємств є виживання підприємства, для 53,9% – збереження досягнутих позицій, конкурентоспроможності, і лише 14,4% – розвиток [15].

В Україні частка малих суб'єктів господарювання становить 94,3% від загальної кількості всіх підприємств [2]. А це означає, що чим більше зростатиме кількість малих інноваційно-активних підприємств тим вищий буде ставати рівень розвитку економіки України.

Можна виділити дві форми здійснення малим підприємством інноваційної діяльності: створення нової продукції і нових процесів, і так само вдосконалення процесу їх виробництва. На практиці малі підприємства використовують обидва варіанти зазначеної інноваційної діяльності.

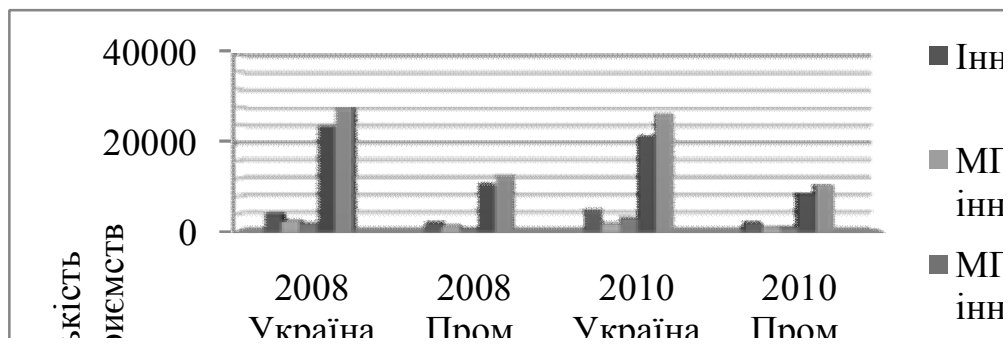

Рис. 1. Інноваційна активність малих підприємств в Україні

До основних причин, які зумовлюють необхідність впровадження інновацій малими підприємствами є те, що розробка і впровадження інновацій дозволяє збільшити масштаби діяльності малого підприємства. Крім того змінюється рівень конкурентної боротьби, оскільки структура галузі суттєво впливає на рівень інноваційної активності. Інноваційна активність збільшує прибуток підприємства. Інновації дозволяють розширювати ринки збуту продукції.

Необхідно пам'ятати, що інноваційна діяльність завжди містить у собі великий ступінь ризику. Кожне мале підприємство застосовує власну стратегію, але основні принципи діяльності є однаковими – підприємства домагаються конкурентних переваг за допомогою інновацій, якщо освоюють нові методи досягнення конкурентоспроможності або знаходять кращі способи конкурентної боротьби, використовуючи старі способи.

Інновації являють собою сильну зброю конкуренції, оскільки знижують собівартість і відповідно ціну продукції, збільшують обсяги виробництва, підвищують імідж малого підприємства, як виробника нових продуктів, відкривають нові ринки [7].

Сьогодні, основною сучасною тенденцією є перехід з масового і серійного виробництва на виробництво орієнтоване на споживача (дрібно-серійне і штучне). Цього вимагає ринок. Відповідно реалізуються модифікаційні інновації. Сьогодні споживач хоче бачити на ринку вироби з високорозвиненими функціональними властивостями, високою якістю і в різноманітних варіантах виконання, що відповідають конкретним вимогам, характером і особливостям поведінки різних груп споживачів [4].

У цих умовах поряд з постійно зростаючими вимогами до нової продукції значно підвищується роль малих інноваційно активних підприємств. Короткий життєвий цикл продукції і зростаючі темпи її оновлення призводять до того, що виробничі програми малих підприємств мають можливість швидко перебудуватися. Інновації стають ключовим стратегічним параметром малого підприємства.

Умови розвитку малих інноваційно активних підприємств залежать від безлічі різноманітних факторів економічного, організаційного, технічного, фінансового, соціального, правового характеру. Вони можуть бути поділені на внутрішні і зовнішні. Успіх розвитку малого підприємства вирішальним чином залежить від того, чи вдасться підприємству поряд із здійсненням, управлінням і контролем інноваційного задуму створити стимулюючі внутрішні і зовнішні умови.

Внутрішні умови: цілі керівника підприємства; кадрова політика; організаційна форма; інформація і комунікація; фінансування.

Зовнішні рамкові умови: консультації; фінансове стимулювання; розвиток трансферу; інфраструктурні послуги; кредити і кредитна допомога.

Створення всередині малого підприємства клімату, в якому можуть зароджуватися і здійснюватися нові ідеї, набагато важливіше пунктуального втручання в інноваційний процес. Керівник малого підприємства повинен підтримувати творчі процеси і забезпечувати можливості для реалізації позитивно оцінених ідей аж до успішного впровадження інновацій на ринок. Спільною для всіх інноваційних процесів організаційної форми не існує. Тому для кожної фази інноваційного процесу повинні відповідати певні умови. На інноваційну активність малого підприємства позитивно впливає відсутність бюрократичних бар'єрів та низька ступінь централізації, а також відсутність вузької спеціалізації.

Істотним фактором внутрішніх умов є наявність кваліфікованих кадрів. Талановиті і схильні до новаторської діяльності кадри є важливою умовою розвитку малого інноваційно-активного підприємства. Сприятливі умови розвитку інноваційних здібностей підприємства може організувати культура, яка заохочує інноваційну поведінку, надаючи велике значення таким цінностям, як новаторство і творчість та терпиме ставлення до невдач. Організаційна культура повинна забезпечувати наявність системи стимулювання, відкритих комунікаційних мереж, заохочення до командної роботи.

До зовнішніх умов відносять головним чином використання зовнішнього потенціалу знань у формі технологічного трансферу і консультацій. Це

дає малим підприємствам особливі шанси більш широко застосовувати свої дуже обмежені за обсягом дослідження і розробки та дефіцитні кадрові ресурси. Існує кілька форм трансферних послуг: видача та отримання замовлень від науково – дослідних організацій, інститутів при університетах тощо; колективні дослідження та науково – дослідна співпраця; використання послуг державних консультативних установ; спеціальна наукова література.

Підтримка розвитку малих підприємств пропонується в рамках державних програм розвитку, наприклад: програми підтримки малих і середніх підприємств в області технологічного трансферу; надання допомоги при зовнішніх інноваційних консультаціях (матеріального і нематеріального характеру); непрямі заходи щодо стимулювання досліджень і розробок (наприклад, зниження податків); пряма допомога за певними технологічними напрямками; допомога при створенні інновацій.

Актуальним питанням для малих підприємств в рамках реалізації інновацій залишається нестача фінансових ресурсів, яке може бути вирішено за рахунок цільового планування, яке знаходить відображення у відповідній концепції фінансування. Малі підприємства, що впроваджують інновації можуть скористатися державною допомогою або вдатися до венчурного фінансування. Необхідно планувати потреби у фінансових коштах за кожною фазою інноваційного процесу.

Крім того до зовнішніх факторів, що впливають на розвиток малих інноваційно-активних підприємств відносяться: інфраструктура ринку, фінансово-економічна, податкова та правова система, соціально-економічна і політична ситуація в країні.

Вітчизняне малі інноваційно-активні підприємства розвиваються в дуже складних умовах:

- низький технічний рівень і технологічна озброєність;
- низький управлінський рівень, брак знань, досвіду та культури ринкових відносин;
- прагнення до максимальної самостійності, коли більшість зарубіжних малих підприємств прагнуть до розвитку інтеграції, і в першу чергу виробничої;
- брак кваліфікованих кадрів;
- ріст цін на матеріальні та енергетичні ресурси;
- тривалі терміни окупності інновацій;
- недостатність кредитних та інвестиційних ресурсів;
- високі ризики здійснення інноваційної діяльності;
- недостатньо розвинута інфраструктура підтримки малих підприємств;
- брак інформації про стан та запити ринку;
- недостатня державна фінансово-кредитна підтримка;
- нестабільність законодавства, неузгодженість нормативно – правових актів;
- недосконалість системи оподаткування;

— низький рівень пристосування до складної економічної ситуації, яка ускладнюється політичною нестабільністю суспільства країни [14];

Малі інноваційно-активні підприємства для успішного розвитку можуть скористатися двома альтернативами.

1) Самостійна розробка інновацій. Такий підхід пов'язаний з великими і постійно зростаючими витратами, зумовленими науково-технічним прогресом і тим самим високими ризиками. Це стосується насамперед продукції високого технічного рівня і великої складності. Все це під силу в основному тільки великим підприємствам.

2) Співпраця малих підприємств з великими підприємствами, яка знаходить все більш широке застосування.

У промислово розвинутих країнах державна політика підтримки розвитку малих підприємств поступово відбуваються процеси активізації взаємодії малих, середніх і великих підприємств. В різних країнах з ринковою економікою виявляється спільна закономірність, що проявляється через досить успішний розвиток малих інноваційно-активних підприємств, які співпрацюють з великими підприємствами завдяки розвитку виробничо-технологічних, науково-технічних і комерційних зв'язків у межах географічно обмежених територій [5].

Такі утворення називаються кластерами. Причому така сукупність, поєднуючи властивості окремих її елементів у процесі їх взаємодії, набуває нових якостей, які особливо яскраво і різнобічно проявляються в кластерах, утворених суб'єктами економічної діяльності.

Співпраця всередині кластера стимулює інноваційну діяльність, сприяє розвитку прогресивних технологій і удосконаленню різних видів спільної економічної діяльності. В таких об'єднаннях відбувається вільний обмін інформацією, веде до швидкого поширення інновацій через канали поставальників та споживачів, які мають контакти з конкурентами. Також співпраця усередині кластера веде до розробки нових напрямків діяльності, розширення видів діяльності, що надає малому підприємству нові конкурентні переваги і нові можливості розвитку. Безліч підприємств у складі кластера в процесі розвитку взаємодії та зближення інтересів поступово долають роз'єднаність, інертність і замкнутість на внутрішніх проблемах, що позитивно впливає на зростання їх технологічного рівня та конкурентоспроможності [8].

Інноваційна діяльність малих підприємств потребує спеціальної підтримки держави. Малі інноваційно активні підприємства підтримуються в розвинених країнах через венчурне фінансування та фонди розвитку малих підприємств [12]. Останніми роками в Україні активізувалася фінансово-кредитна підтримка малих підприємств з коштів, акумульованих у спеціалізованих фондах. Вводяться місцеві податкові пільги, виділяються кошти на кредитування.

В Україні розроблені різні форми і методи державної підтримки малих інноваційно-активних

підприємств. Але існують і проблеми, до яких відносяться:

Для врегулювання зазначених проблем необхідно на загальнодержавному рівні створити економічні умови для активізації інноваційної діяльності завдяки використанню переважно правових та фінансово-економічних методів регулювання і стимулювання інновацій [11].

Розвиток малих інноваційно-активних підприємств визначається характером і якістю впровадження інновацій. Створення, впровадження і широке поширення інновацій стають ключовими чинниками зростання обсягів виробництва, зайнятості, інвестицій, зовнішньоторговельного обороту. Інновації слугують суттєвим резервом поліпшення якості продукції, економії фінансових, енергетичних і матеріальних ресурсів, зростання продуктивності праці, вдосконалення організації виробництва і підвищення його ефективності. Все це, в кінцевому розрахунку, зумовлює розвиток малого підприємства і підвищує конкурентоспроможність власної продукції на внутрішніх та світових ринках.

Умовами розвитку малих інноваційно-активних підприємств є: зацікавленість підприємства у розвитку, надійна підтримка та захист інтересів малого підприємства державою, існування ринкової ніші і можливість збільшення частки ринку,

наявність можливостей для зростання прибутку, здатність до розробки та впровадження інновацій, можливість зменшення частки ризику і невизначеності.

Висновки

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що сучасний розвиток малих інноваційно-активних підприємств буде відбуватися за певних умов: зовнішнє середовище повинно містити стимули, які б робили вигідними впровадження інновацій малими підприємствами, а внутрішнє середовище, через такий організаційний елемент, як організаційна культура повинно також включати стимули які б спрямовували діяльність кадрів підприємства на розробку та впровадження інновацій.

Малі інноваційно-активні підприємства, за умов ефективного їх розвитку мають можливість стати одним з ключових суб'єктів інноваційної діяльності з розробки і впровадження інновацій. Однак у сучасних умовах малі інноваційно-активні підприємства не виконують повністю свої функції. Тому дослідження проблем подальшого розвитку та вдосконалення діяльності малих інноваційно-активних підприємств є важливим науковим і практичним завданням.

Список літератури:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. Діяльність суб'єктів господарювання: стат. зб. / Державна служба статистики України. – К. : Інформ.-вид. центр Держстату України, 2013. – 839 с. Держстату України, 2013. – 839 с.
3. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО. – 2008. – 302 с.
4. Виговська В.В. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку / В.В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 64–73.
5. Становлення і розвиток малого бізнесу в регіоні : колективна моног. / за ред. Н.І. Редіної. – Д. : ДДФА, 2008. – 508 с.
6. Инновационная деятельность и эффективность использования промышленной интеллектуальной собственности на предприятии / [Г. Вильский, Т. Калинин, А. Гурченков] // Экономист. – 2007. – № 1. – С. 52–55.
7. Баумол У. Предпринимательство, инновации и рост: симбиоз Давида и Голиафа / У. Баумол // Проблемы теории и практики управления. – 2005. – № 2. – С. 6–12.
8. Кирейсейл М. Бизнес-решения по требованию / М. Кирейсейл, М. Стоун; пер. с англ. – М. : «Эксмо». – 2008 – 344 с.
9. SME sin Europe – competitiveness, innovation and the knowledge-driven society. Luxemburg: Office for official publications of the European Communities. – 2002.
10. Лендел М. Виробничий потенціал регіону в умовах ринкових перетворень / М. Лендел, С. Товканець. – Ужгород: вид-во Карпати. – 2009. – 230 с.
11. Келле В. Государство в сфере инноваций / В. Келле // Свободная мысль– 2002. – XXI, № 9. – С. 43–55.
12. Дагаев А. Механизмы венчурного (рискового) финансирования: мировой опыт и перспективы развития в России / А. Дагаев // Режим доступу: <http://www.innovation.ru>.
13. Варналій З.С., Кузнецова І.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З.С. Варналій. – К.: Ін-т екон. прогнозів. – 2002. – 104 с.
14. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.apteka.ua.

15. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
16. Гуржій А.М. Інноваційна діяльність в Україні : моног. / [А.М. Гуржій, Ю.В. Каракай, З.О. Петренко та ін.] – К. : УкрІНТЕІ. – 2007. – 144 с.
17. Геєць В.М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В.М. Геєць. – К. : ІЕП. – 2003. – 358 с.

Надано до редакції 15.02.2014

Бутенко Анатолій Іванович /Anatoly I. Butenko

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Сучасні умови розвитку малих інноваційно-активних підприємств [Електронний ресурс] / А.І. Бутенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 2 (12). – С. 95-100. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opi.ua/files/archive/2014/n2.html>